

**УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ:**

РЕПУБЛИКА СРПСКА
УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

Број: 071/М/122
Датум: 02.02.2022.

**ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске дисертације**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 71. Закона о високом образовању („Службени гласник РС“ број 73/10, 104/11, 84/12, 108/13 и 44/15) Наставно научно веће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, на седници одржаној 12.01.2022. године, донело је Решење (број: 07/3.24-11/21) којим је именовала комисију за оцену докторске дисертације **ДОКАЗИ ПОСТОЈАЊА БОГА У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ФИЛОСОФИЈИ РЕЛИГИЈЕ**, кандидата **мр Олега Солдата**.

Комисија је именована у следећем саставу:

1. **Др Зоран Арсовић, редовни професор**, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Онтологија* - председник;
2. **Др Драго Ђурић, редовни професор**, Филозофски факултет Универзитета у Београду, ужа научна област *Филозофија религије* - члан.

Др Саша Лакета, доцент, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Спознајна теорија* - члан.

Комисија је у предвиђеном року детаљно прегледала и оценила наведену докторску дисертацију те Наставно-научном већу Филозофског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци подноси следећи извештај.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива у же научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

- 1) Име: Олег (Мирослава) Солдат
- 2) Рођен: 03.05.1978, Нови Град (Нови Град), Босна и Херцеговина
- 3) Послиједипломске студије: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, магистарске студије из филозофије, магистар филозофије.
- 4) Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, "Августинова филозофија историје", историја филозофије, одбрањена 27.06.2011
- 5) звање магистра из у же научне области *Историја филозофије*
- 6) Докторски студиј: по старом програму (одобрена тема дисертације)

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастера;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација кандидата mr Олега Солдата носи назив „Докази постојања Бога у средњовековној философији религије”. Одлуком број: 02/04-3.138-63/17 од 26.01.2017. Сенат Универзитета у Бањој Луци, дао је сагласност на Извјештај о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације.

Садржај:

Проблем и хипотеза (4 стр.).
Преглед и план дисертације и аргумента (5-16 стр.)

УВОД (16-18 стр.)

Б) Уопштено о култури доказа (18-43 стр.)

ЗНАЊЕ КАО ХАРИЗМА – први део – (43-84 стр.)

1. Три облика харизматскога
 - а) православни (43-44 стр.)
 - б) катедрални (44-45 стр.)
 - в) мистицизам (45-55 стр.)
2. Харизма и текст: први схоластички миље (55-56 стр.)
3. Спољашње катедралне школе у Француској (56-59 стр.)
4. Формализам катедралног периода (59-62 стр.)
5. Схоластика и дијалектика (62-73 стр.)
6. Схоластика и аподиктика: терминолошко разјашњење (73-74 стр.)
7. Закључак: умни отклон од византинизма на Западу (74-84 стр.)

ТРИ МЕРЕ: ТОМА АКВИНСКИ – други део. (84-175 стр.)

1. Томин аргумент: докази (87-100 стр.)
2. Критичари тумачи (100 стр.)
 - а) неинтровертни перифрастичари (100-107 стр.)
 - б) полуформалисти (107-109 стр.)
 - в) нови правоверници (109-112 стр.)
 - г) православна критика: Филип Шерард (112-122 стр.)
 - д) семиотички поглед: Џон Дили (122-123 стр.)
 - ђ) сумирање томистичких критичара (123-127 стр.)
 - е) помоћна теорија фекундације и колизије (127-139 стр.)
 - ж) фекундација, Ханса Блуменберга (139-142 стр.)
3. доказ проблема (142-148 стр.)
4. Панофски:формализам који обећава (148-165 стр.)
5. М. Б. Паркс: кодикологија у служби мисли (165-175 стр.)

ПРЕЛАЗАК НА ВИЗАНТИЈСКО: ЕВАКУАЦИЈА СХОЛАСТИЧКОГ ЧИНА-трети део – (175-246 стр.)

1. Судови у Византији пре Паламе – теорија депоа (186-189 стр.)
2. Општи жанровско-формални оквир византијске мисли: статус судова (189-191 стр.)
3. Панаринова парентеза (191-199 стр.)
4. Варлаам Калабријац, схоластика и философија (199-207 стр)
5. Св. Григорије, исихазам и философија (207-208 стр)
 - а) Противнаписи и аподиктичка слова: померање (208-215 стр.)
 - г) биланс паламитске револуције (215-216 стр.)
 - д) Философски санитарни коридор Византије (216-246 стр.)

ОЖИВЉЕНИ ТОМА-четврти део – (246-280 стр.)

1.Марк Доминик Шени: платоничарски Тома и победа целине (248-254 стр.)

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА (254-280 стр.)

SUMMARY (енглески језик) – (281стр.)

БИБЛИОГРАФИЈА (281-291 стр.)

Дисертација је написана је ћириличним писмом (фонтом Times New Roman, величине 12 и прореда 1,5) на 278 странице А4 формата са маргинама од 2,5 центиметра. Дисертација укупно има 278 стране. Том броју наслов, садржај рада, списак кориштене литературе и сажетак на енглеском додају још 10 страница. У раду су цитиране 130 библиографских јединица на српском, енглеском, француском, италијанском, грчком, немачком, руском језику док се спорадично користе изворни термини, на класичним језицима релевантним за саму тему дисертацију: латински и старогрчки језик. Рад је написан академским, , местимично полемичким стилом, поштујући стандарде чикашког стила цитирања.

Садржај дисертације је подељен на **четири** дела (поглавља), изузимајући *Закључак, Увод, Проблем и Хипотезу*. Ова четири поглавља се даље деле на 35 потпоглавља, једном стилском логиком коју ћемо проанализирати у даљем прегледу.

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истаћи основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Кандидат мр. Олег Солдат у својој дисертацији *Докази постојања Бога у средњовековној философији религије*, креће од главног проблема ове дисертације, који гласи: због чега изведене, секундарне струје томистичке филозофије следе путању неминовног судара и раствања са емпиризмом савремене науке? Речено другачије, дисертација покушава да испита текстолошке оквире у којима једна конфигурација престаје да буде верна самој себи, првидно задржавајући континуитет садржаја. Таква једна ентропија текста, какву можемо да приметимо у случају рецепције томистичке мисли, до сада није испитана у довољној мери, јер филозофија оперише управо са претпоставком очувања или континуитета аргумента. Кандидат у дисертацији на више нивоа тестира овај континуитет, са циљем да докаже да је дошло до – у филозофији слабо уоченог– медијског упада који потискује изворну садржину аргумента који се испитује.

Крећући од овог појединачног, кандидат касније долази до општијег проблема, који се тиче степена и природе повезаности источно православне, и западно латинске филозофије. Кандидат се од почетка ослања на класике компаративистичке литературе кад је овај проблем у питању. (Deely J. 2001, 2003, 2009; Sherrard P. 1995;) Најважнији токови секундарне литературе обожени су тим јазом између валоризоване форме у којој она настаје, и све слабијег садржаја који је присутан код Томе Акивнског. Конкретно, сви главни трендови и токови томизма, афирмишући синтагматику и садржај те филозофије, игноришу чињеницу да она на по својој форми у модерности не може да опстане, па ипак савремена истраживања нису била способна да пропитају тај проблем. Само постојање једног таквог јаза, може се сматрати за проблем вредан истраживања. Кандидат је стога такво истраживање и предузео. Да би одговорио на ово питање, кандидат се кретао кроз област средњовековне филозофије, њене историје и проблематике, То је централно

питање - које се у дисертацији током процеса доказивања и илустровања, рачва на цели низ потпитања, мањих или већих проблема. Реагујући системски на њега, кандидат поставља **хипотезу** да - средњовековни томизам није у стању да избегне судбину остатка западне филозофије, због тога што су тумачи координате и структуру главног средњовековног дела, Суму теологије, претумачили аристотелијански, а не платонистички; тј, искориштен је семиотички поредак за дисеминацију томистичке филозофије који уопште не одговара симболичком редоследу и распореду изворних ауторских намера Томе Аквинскога. Његови настављачи су зато били ношени методском филозофијом која уопште није карактеристична за средњовековне структуре које се проучавају у дисертацији. Проблематизацијом семиотичкога и симболичкога на првом, долази се до општије поставке у дисертацији, на другом нивоу, а то је да источна и западна мисао јесу повезане садржински, али не и формално; те да, коефицијент разлике између форме – која код њих није уједначена, и садржаја који нормативно јесте - и представља тражени покретач који деформише садржину, подређујући филозофски развој неухватљивој смени форме, који сукcesивно води ка исходу оцртаном у почетној хипотези. Кандидат употпуњује семотичку празнину по том питању релевантном литератуrom (Pickstock C. 1998, 2001; Cassirer E. 2020; Panofsky E. 1957;).

Да би одговорио на постављен захват, кандидат је следио радикално структуралистички метод, изградње и реконструкције средњовековног света, и његових последица. Постављена хипотеза указује на то да секундарни настављачи-тумачи-носиоци нису правилно претумачили изворну мисао Томе Аквинског, због тог што се у међувремену умешала цела једна медијумска жанровска револуција, која је отуђила креационистичке намере средњовековне космологије. Да би решио овај проблем неконгруентности између изворне и изведене хришћанске филозофије, у потоњим раздобљима европске мисли, кандидат усваја две методско-стилске стратегије: а) сужава (преобимно) поље томизма и средњовековља на проблем доказа Божијег постојања и доказивости - и б) ангажује један историјски случај који се у дисертацији пред очима читаоца одвија наративно: филозофски сукоб католичког Запада и православно-исихастичке Византије. Кандидат, да би доказао своју хипотезу да су базичне поставке томизма и средњовековља, отуђене у доцнијој рецепцији, постајући колонија егзотопичне стратегије која није пертинентна за средњовековни етос, кандидат ангажује наративну компарацију са византијско (православном) филозофијом. Он, међутим, не може у потпуности да се ослони на стандардан у том смислу фонд литературе, већ мора да га прошири на неочекиван круг (Паперный В. 2016; Панарин А. С. 1998; Успенский Б. А. 2009;). Тиме он избегава запетљавање у доста конфузно стање преобимне литературе о доказима Божијег постојања, средњовековља, томизма итд - јер извлачи тему на једну чистину на којој се она нашла до сада у свега неколико наврата. Тиме је кандидатовом захвату обезбеђена информативна оригиналност, иако се он (кандидат) изложио ризику који се местимично осети у дисертацији, аргументативне пренапрегнутости. Ту су уједно и садржани разлози који су покретали истраживање. Како је кандидат доиста на неколико места у дисертацији и нагласио, томизам-средњовековље и доказивост Бога, плен су редундантних копирања и колажа стандардних loci communis, особито у данашњој критичкој литератури. Компарација западних аутора са византијским, ретко се предузима чак и на елементарном појмовном нивоу. Због тог је кандидат одабрао-за Запад најспорнијега – православног мислиоца св. Григорија Паламу, чија курантност у дебатама и данас се види из литературе на коју се позива кандидат (Russell N. 2019, Williams A. 1999; Hinterberger M & Schabel C. 2011; Sinkewicz R. 1986, 1981;).

Разлога за то има дosta – од којих није неважан ни тај што је реч о изворима који су доступни тек уз елементарно познавање класичних језика. Кандидат mr Олег Солдат настојао је да докаже да важност ове теме надилази оквире парафрастичког историјског прегледа; и да, штавише, мора да се следи изван-историјски метод и досегне проблемски.

Циљ истраживања, dakле, било је илустровати или доказати, неподешене геометрије примарних и секундарних извора важне филозофске области, тј. постојање једне умешане интерпретативне стратегије за коју кандидат сматра да је медијумско-структуралне природе. Овај проблем је нагласио потребу да се класификује – наративним следом који следе поглавља једно за другим – цели низ проблемско-историјских момената, и потхипотеза. Основна стратегија кандидата је била довести до крајњих импликација, тезу настављача томизма, у савременој филозофији. Кандидат је открио да је централни покретач средњовековне мисли био пројекат измирења вере и разума, док тај важан мотив у каснијем развоју постепено слаби и ишчезава. Слабљење тог пројекта, открива путање нове филозофије (и науке) која трага за логичком априорношћу, унутар емпиријског (космоловшког) хоризонта. То средњовековне космоловшке доказе Бога смешта у близку, али варљиву близину са модерном космологијом. Средњовековни пројекат, који је у дисертацији илустрован релевантним иконолошким и филозофским изворима, подразумевао је чисто филозофску, а не само хришћанско – верничку позицију. Он је, како тврди кандидат, од почетка подразумевао могућност и нужност постојања једне нарочите хришћанске филозофије, базиране на централном елементу ове дисертације, а то је истраживање могућности постојања богословских судова који су *a priori* (нужни). Кандидат тиме открива концептуалну комплементарност између теологије и филозофије, као и њихово (вештачко) размимоилажење касније, управо услед гашења богословских судова *a priori*. Реч је посебној групи судова, чија *садржина* је богословска (хришћанска), док им је *форма* – филозофска. Кандидат управо на овим паровима: израз-садржај, филозофско-богословско, априорно-апостериорно, харизматско (дискретно)-недискретно (научно), текстуално-харизматско, византијско-латинско, и гради највећи део своје дисертације. Он ове парове сложевито прати од њихових почетака у старогрчкој мисли, до њиховог гашења на западу, када ови судови више не могу да важе у семиотичком простору, а њихово место заузимају пуки логички судови са важењем *a priori*, али чији садржај је сада емпиријски. Да би доказао прекид у континуитету постојања ових судова, који је готово арбитраан (дискретан), кандидат историјски прати ток овог пројекта, који ја карактеристичнији за запад, све до нејасног тренутка у тринаестом веку на Западу, када се појављује најзначајније дело схоластике, Сума теологије од Томе Аквинског. Тада се, са појавом овог дела, у западној мисаоности дешава нешто чудно, што кандидат и настоји да протумачи. Управо се на овај одсудни тренутак везује касније неспособност да се консолидују интерпретативне позиције хришћанске мисли у њеној борби са (научним) атеизмом, који и није ништа друго него могућност да постоје апсолутно чисти логички судови, ослобођени свога (историјског) садржаја – где у овом случају, историјско значи христолошко-богословско. Да би одгонетнуо шта се десило са овим априорним богословским судовима, који су до тог тренутка постојали и на Западу, кандидат проширује поље свога истраживања – али не арбитрарно, већ следећи путању посведоченог реалног историјског конфликта, који се збио на тлу појмова, филозофије, дијалектике, теологије, проблема сједињења двеју цркава итд. – тј. кандидат у шему уводи Византију. Из кандидатовог приказа произилази јасна слика, посведочена главним ауторитетима, да је део ове западне методике, у тренутку када је она на западу цепала филозофију од теологије, доспела са запада у Византију, где је произвела грађански рат и велику интелектуалну полемику тзв. "исихастичких спорова".

Пошто је реч о – за православљу и данас – најважнијој теми, овај корак се може сматрати за више него оправдан. "Исихастички" или паламитски спорови (св. Григорије Палама) и нису ништа друго него, како показује кандидат, на православно тле пренесена дебата о могућности богословских судова са филозофским важењем. Кандидат показује да је, штавише, на византијско тле пренесена не дебата, већ теологумен да богословски судови а priori нису могући: дебата је уследила тек уз добру вољу Византинца, тј. солунског архиепископа Паламе. Кандидатов поступак у дисертацији није подлегао ризику конфесионално (вернички) обожене интонације, мада су из текста конфесионалне позиције аутора оправдано видљиве – већ се поступак истрајно држи само на нивоу филозофске позадине и садржаја наведених феномена. Аутор прати мучну, мора се признати и драматичну, борбу Византинца, да одбране и докажу исте оне ингеренције, које су некад заговарали западњачки филозофи, са намером да (Византинци) избегну да постану интелектуална колонија. Лекције тог историјског искуства могу да буду корисне и данашњем читаоцу. Ако се не би доказала могућност богословских судова а priori, не само централни пројекат средњовековног запада, већ ни сама потреба за хришћанском филозофијом и вером – не би више имала ништа да понуди у 21. веку савременој науци која се изградила као атеистички фингирана манипулација текстом. У ту сврху, кандидат истиче интересантан аксиом: оно што успе да илуструје (докаже) у византијској средини, кандидат преноси ретроактивно на западно тле, код Томе Аквинскога. Тачније, одређена медијумска померања у симболичким редоследима и распоредима филозофских приоритета у Византији, кандидат приписује несумњивом подстицају који је Византинцима дошао са Запада. Кандидат сматра да, ако успе да докаже присуство једног маргиналног померања византијске мисли после Паламе, онда та разлика може да послужи као теоретска полуза која ће Аквинскога са његовим пројектом да помери са линије колизије са модерним (атеистичким) емпиризмом. У томе се и састојала цела сврха ове дисертације. Кандидат у Закључку, као и завршним резимирањима "византијског" поглавља, довољно уверљиво представља ове, барем теоретске, могућности да се у средњовековној филозофији заиста ради о новим и различитим медијумским распоредима филозофских приоритета. То има неочекиван педагошку вредност јер, како истиче кандидат на неколико места, *ordo docenci* (редослед подучавања) неминовно следи *ordo cognoscendi* (редослед сазнавања): те ће се због тога, приоритет емпиријског или трансцендентног подстицаја сазнању, унутар или изван хришћанског сазнајног оквира, сада стипулисати не више као фингирана теорија, већ као историјски јасно препознатљив феномен. Кандидат уоквирива неколико векова развоја тог педагошког поретка, који је нужно повезан са филозофијом. Испоставља се да је филозофија једно од двоје: или јавни и признати *ordo docendi*, или онај потајни, који се не признаје. Када је реч о потоњем, скривеном *ordo docendi*, на њега се своди постепено историја западне филозофије, јер је напослетку сваки *ordo docendi* скопчан и са најважнијим епистемолошким слојем, *ordo essendi* (редоследом бивствовања). Стога, превиђање богословских судова а priori подразумева властиту и са хришћанском, неспориву онтологију иманенције, коју кандидат назива "старохеленски онтолошки коридор", који од позног платонизма води ка савременој науци и у којем места за богословске судове више нема.

Кад је у питању кориштена литература, која је послужила као полазна тачка за разматрања показана у дисертацији, потребно је вратити се на горе наведену квалификацију да се кандидат одупро можда и природном рефлексу читања целокупне филозофске проблематике у кључу властите конфесионалне идентификације, тј. поистовећености. Али, како је и речено, такве поистовећености у самој ствари нема. То, међутим, отвара једно друго питање, ово које се тиче

лигатуре, тј.секундарних извора. Кандидат настоји да употреби управо празнину која је присутна – свакако кад је реч о интерпретативном нивоу – и у одомаћеној православној литератури, и оној западној. Реч је о следећем. Кандидат на доста места упозорава на чињеницу да статус византијске филозофије из неког разлога “виси у ваздуху”. Највидљивије рецентне публикације на ту тему обожене су таквом предрасудом, те кандидат на доста места ступа у блажу полемику са њиховим вредновањем (Ierodiakonou K. 2004). Цела проблематика, стога, никако није сагледавана из угла доминације византијске или православне матрице, штавише, аутор упозорава да се филозофија Отаца Цркве и Григорија Паламе у домаћој пракси не доживљава онолико филозофски колико је то потребно. Стиче се утисак након читања кандидатових опажања да се осећа једна шира могућност а и потреба, да православна филозофија, заснована на аутохтоном и самосталном светоназору, може да постане конкурентна западномоделу изградње филозофских наука. Али, у пракси, византијска филозофија оставља недовољно упечаљив утисак, који се нуди као алтернативна опција само кроз своју егзотику. Кандидат се не позива на већ застарелог Татакиса (Византијска филозофија, 1992.), чија оптика је такође била у великој мери позападњачена, већ на најрецентније искораке тима који предводи Катерина Јеродјакону. Кандидат наводи места из текстова Катерине Јеродјакону која обилују властитом неубеђеношћу кад је у питању интегритет византијске филозофије. С таквом неубеђеношћу се усаглашавају ставови многих ауторитета са Запада, и питање је одакле је оно потекло? Дисертација исцртава трајекторију климавости византијске мисли, те приближавајући проблем те неодређености исписаној трансверзали са Запада, кандидат и у том погледу групише две могуће оријентације са типологијом коју је претходно увео у аналитичкој подели ставова у средњовековљу. То значи да и византинизам кандидат сагледава кроз теорију фекундације и колизије, што је оригинална терминолошка инвенција кандидата. Следујући написаним ставовима, стиче се утисак да ни данас византијска мисао није у потпуности изашла из сфере оног што се у дисертацији назива ”теорија депоа”, по којој и Византија и средњовековље представљају само ефемерну еволутивну карику која води европску филозофију према емпиријском растварању у двадесетом и двадесетпрвом веку. У зависности од тога да ли се субјект препише на еволутивно или органско гледиште историје филозофије (фекундисти и колизионисти), зависиће и крајњи исход улоге филозофије у наше време. С обзиром на све што је речено у дисертацији, може се местимично стећи утисак да је реч о једној ненаписаној историји аутошовинизма.

Доприноси докторске дисертације су како историјско-филозофске, тако и чисто проблемске природе. Прво што је већ наглашено, је да дисертација расветљава могуће порекло платонистичке плиме која у 14. Веку напослетку почиње да смењује аристотелијански тренд, што је проблем који је сам по себи дуго времена није био третиран барем на овај начин.

Кандидат, као прво, демонстрира историјско проблемско јединство у филозофском смислу, Истока и Запада. Католички Запад и православни Исток су приказани као везан проблем. Онако како се испоставља да је правилно читање Томе, које би било конкурентно у данашње време емпирији и технички, могуће само у координацији са источном рецепцијом, тако се исто види да и византијска опција не успева да дозре до свог пуног капацитета без овог подстицаја са Запада. С обзиром да се овакво унисоно читање како једног тако и другог мислиоца спроводи ретко, ово се може сматрати за најважнији допринос кандидатове дисертације.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези

- проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекиване научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

С обзиром да је реч о докторској дисертацији из области филозофске науке, извор проблема и података кандидат је морао да подвргне како **анализи**, тако и **синтези**, да би се из тог материјала добило оно што задовољава кандидатову реакцију на задати проблем. **Карактер** материјала, значи, морао је да се подвргне форми унакрсног и синтетичког испитивања, с обзиром да је реч о веома старој проблематици (7, тј. 8 векова), која не отвара лако нове углове гледање. Због тог је метод који је послужио у ове сврхе истински поливалентан и вишеслојан. Основни **критеријум** за одабир релевантних места, била је непосредна семиотичко-филозофска валенца, тј. способност сваког од текстова да директно реагују на задато питање проблема и хипотезе. У анализи предмета докторске дисертације примењивао се тако већи број општих и посебних метода научног истраживања од којих се нарочито издвајају:

1. Општи методолошки оквир:

- Кандидат је прво методом анализе дошао до осетљивих места у примарним изворима
- њих је подвргао компарацији и класификацији.
- метод реконструкције целог аргумента је био неопходан због тога што дисертација препознаје две области као предмет своје анализе, латински и византијски део проблема.
- методом уопштавања и дедукције, појединачни историјски и интелектуално-логички проблеми, доведени су потом у везу једни с другима, тамо где у литератури тога није било, да би се изградила општа и нова слика проблема.

2. Посебан методолошки оквир:

Кандидат користи неколико посебних – уже филозофских метода, од којих издвајамо,

- **семиотички** метод – којим се са становишта семиотике, сагледавају филозофски проблеми који иначе имају само историјско-филозофску појавност. Потрага за знаком и значењем, унутар средњовековних проблема, омогућује сагледавање тих проблема изнутра, и доказивање почетних хипотеза.
- **иконолошки** метод – Ервина Панофског и Абија Барбурга користи се у дисертацији, и њиме се покушава установити значењска валенца филозофске форме – што такође расветљава конвенционалне филозофске проблеме.
- истраживање дисертације почива и на **историјистичком** методу, који сваки (филозофски) проблем прво препознаје као историјски проблем, од чега потиче за дисертацију важна, историјска перцепција истраживаног проблема.
- напослетку, у дисертацији се користи **анагошки** метод из класичне херменеутике, којим се настоји сагледати теолошка рефлексија и валенца, филозофског наслеђа. Кроз целу дисертацију видљив је напор кандидата mr Олега Солдата да примени наведене методе, да би његов третман проблема био објективан, научан, поуздан и избалансиран.

Све наведене методе, опште и посебне, довольно уверљиво и поуздано расветљавају проблематику коју је кандидат одабрао, и поуздано воде ка сумарним резултатима до којих се дошло.

1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;

2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:

1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је у својој дисертацији дошао до резултата који су релевантни и оригинални. Овде ћемо пробати да сврстамо основне резултате до којих је дошао кандидат у неколико тематских група.

1) опште-филозофски резултати

Кандидат прати развој културе доказа, почевши од старогрчке мисли која форматира вештину закључивања, па идући према средњовековљу. Али, кандидат употребљавајући својом теоријом недискретних и дискретних судова класични преглед Ђованија Манетија (Manetti, G. 1993). То кандидат успева да оствари тиме што захвата она подручја чију секвенцирану метонимичност западни ауторитети нису расположени да повезују са византијском метафориком. Тиме се постиже круцијални мост између две средњовековне цивилизације. Али, разлика између источне и западне средњовековне филозофије је управо у *садржају*, који на истоку не подразумева синтагматику микродокумента, већ тоталност предања. Византијска фидеистичка априорност не одговара фидеистичкој апостериорности која настаје на западу као резултат култа кодиколошког поступка. Конкретно, то значи да постоје две верзије Томе Аквинскога: један који реагује на архитектонику дијалектичког поступка, крајње логичким форматом дедуктивизма, и други, који у то здање уgraђује неоплатонистички поступак (A. Grabar 1945). Следећи званичну секвенцу филозофског аргумента, показује кандидат, филозофија негира своје поље, јер из тог аргумента емпиријска наука нужно произилази као укидање филозофије. Право питање, типски представљено фекундистима и колизионистима, стога гласи: чиме довршити филозофију у 21.веку? Аквински је морао да буде свестан немогућности систематизације хришћанског филозофског знања унутар тварнога света, па ипак је изградио Суму око космоловшког принципа. Очito је стога реч и о два типа космоловшкога. На питање о каквој интерпретативној маргини је реч, кандидат је одговор потражио у православној Византији. Он је за ту своју одлуку у дисертацији понудио оправдање које се може прихватити. Аквински и латинска схоластичка мисао, самостално не могу да се тумаче из самих себе – јер је напослетку сва филозофија 1) само вербални протокол, а 2) сви вербални протокол је захваћен медијумском револуцијом 11-13.века на Западу. Византија, с друге стране, где такве револуције нема, натурализује богословске судове, због чега им одриче могућност да буду *a priori*. Подстакнута латинским изазовом, који фундира филозофију као једину *a priori*, а богословско своди само на лиценцу провизорнога, византијска мисао у Палами реагује целосним померањем формата православне филозофије, градећи по први пут у историји логику текста. Кандидат у овом делу употребљавајући и Подскалскога (Подскалски, Г. 2010). На основу тог померања, потврђује се хипотеза о медијској револуцији на Западу. Вративши се на Тому, кандидат примењује на њега платонистичко читање, из којег произилази да је *цела Сума* један целовит доказ Божијег постојања, под претпоставком да се од почетка до краја прочита несеквенцираним поступком. Тако схваћено, ово читање омогућује и паламитским аподиктичким Беседама да буду доживљене у таквом капацитetu не више само судова, већ и доказа. Не сводећи се на акутни историјализам, кандидат демонстрира

да и филозофски проблеми поседују битан историјски оквир. Настојање да се филозофија проблематизује без свог историјског трага води у логичке апорије. Сваки проблем има своју историју, те се може рећи да проблем и није ништа друго него дугачки мисаони траг унутар историје. Тако, демонстрирано је да је готово сва западна традиција рецепције чак и властитих средњовековних текстова ускраћена за целовиту слику. Због тога легитимни наследници томизма могу да буду легитимни само онолико колико су способни да одрже аутономију извornog томистичког система, а они то нису без источно византијске мисли. Кандидат, другачије речено, успешно демонстрира неаутономију чисте филозофије (западне), у односу на богословље.

2) интердисциплинарни резултати

Дисертација нуди увиде који се тичу и неопходности хитне интердисциплинарности. У филозофији се она подразумева, често и тумачи, али на делу ретко уводи. Може се стога рећи да је допринос демонстрације демонстрирање вештачког порекла проблемске компартментализације, коју кандидат доводи у директну везу са кризом у коју је данас доспела и академска филозофија. Та криза има везе са суженим читањем средњовековне филозофије, која је колевка европскога идентитета. Примењујући интердисциплинарност, кандидат успева да извуче класични текст Томе Аквинског изван оквира унутар којих се он не чини важним. Интердисциплинарност унутар филозофије се испоставља као обавезна већ и због тог што је бачено конкретно светло на порекло хиперлогицистичког и искључиво вербалног рефлекса унутар филозофког протокола. Да би доказао своје хипотезе, кандидат је морао више да се обрати ауторитетима изван стриктне области филозофије, тј. кодикологији, семиотици, византинологији, естетици. Тако, примарни ауторитет су иконолог Панофски и кодиколог Перкс. Важно је истаћи да у оба наведена случаја, кандидат *помера* стање проблема на којем је њега оставио Панофски, доказујући да Из обраћања иконологији, произилази немогућност филозофије да из свога поља искључи

3) семиотички резултати

Текст дисертације је начелно пројект духом семиотике, што се може сматрати за освежење на филозофској сцени. Слично као и са интердисциплинарношћу, под коју овај искорак свакако треба подвести, и семиотика се почесто тумачи у филозофији, не доводећи се у органску везу са њеним стандардним наративом. У ту сврху кандидат експлоатише капитално дело Џона Дилија (John Deely, 2001), које комплетну историју филозофије сагледава кроз призму семиотике. Као и у случају Панофскога и Перкса, и овде се кандидат не ослања пасивно на Дилија, пуким реферисањем на његов систем, већ га проблемски наставља. Како? Тиме што полемиште са Дилијевим ноторичним ставом о регресији византијске филозофије. Кандидат ту регресију ставља у ону подобласт семиотике која је у западним школама остала неразвијена, како сматра кандидат, тј.окреће се учењу о симболу и симболичкоме. Види се да је кандидат савладао руску школу семиотике, преко које, негде прећутно, а негде цитирањем, оправдава своју одступање од Дилија. То је веома важно место у дисертацији, пошто је реч о настојању да се, с једне стране византијско приближи *семиотичкоме*, а с друге, западно, симболичкоме. Треба додати да, колико је проблематично друго, оно латинско приближавање симболичкоме, толико исто кандидат уверљиво демонстрира зрелу дистанцу и од совјетско-руске школе симболичке семиотике, која овакав провизоријум за византијско, право говорећи не подразумева! Другим речима, кандидат наставља традицију руско-совјетског учења о знаку и симболу, да би преко њега пришао византијској филозофији. (Лотман, ..Успенкси..). По нашем схватању, овај део дисертације можда представља кандидатово креативно језгро, које је он успешно

савладао. Из аргументације изнесене у дисертацији, види се усаглашавање са актуелним (и атрактивним) филозофско-семиотичким схватањима попут оних Дилија, Умберта Ека, Гремаса, Тодорова, Кристеве, али и могућност надоградње ових западних семиотика. Њих је по кандидатовом схватању потребно употребити византијским симболизмом и руском динамичком семиотиком, иначе ће остати таоци фекундистичког схватања, којем типски и припадају.

4) историјско-филозофски резултати

За општу процену добијених резултата у дисертацији кандидата mr. Солдата, може се рећи да вешто, а местимично и драматично маневрише управо по танкој семиотичкој линији између источних и западних схватања филозофије. Уверљиво је демонстриран *континуитет* ових иначе географски гледано, истрошених денотација: заиста се и даље може рећи да постоји нарочито западњачка предрасуда о субфилозофској свести истока и православне традиције. Закључујући ову процену резултата, потребно је скренути пажњу да управо на том фону семиотичког-филозофског употребљавања западњачког мисаоног ДНК, лежи вероватно могућност даљег усавршавања тезе (и теза) изнесене у овој дисертацији. Последњи, али не мање важан резултат ове дисертације је што, повезивањем филозофских области које су традиционално одсечене, ова дисертација трасира истовремено путању како кроз западну, тако и кроз византинолошку, проблематику, довршавајући се у једној општој визији филозофије религије.

5) педагошки резултати

Могу се издвојити и педагошки резултати ове дисертације. У битном свом делу и аспекту, она се дословно бави динамиком, чак и социјално-проблемском историјом средњовековног универзитета. Кандидатова запажања, као и богате референце из овог поглавља, могу да послуже као база за даља педагошка разматрања улоге учитеља, односа учитеља-ученика, учитеља као текста или харизматичног присуства, те напослетку – за улогу и место књиге у данашњем дигиталном свету.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Узевши све наведено у обзир, може се установити да докторска дисертација кандидата **mr. Олега Солдата**, под називом *Докази постојања Бога у средњовековној философији религије*, представља заокружену, продубљену и оригиналну анализу проблематике релевантне за ову филозофску тему и област. С обзиром да дисертација:

- испуњава све захтеве савремене филозофске и друштвене методологије,
- смешта у фокус и у контекст најновија релевантна издања (из 2021. године)
- користи литературу на неколико језика, као полазну тачку за властиту спекулативну надоградњу;
- демонстрира пожељну интердисциплинарност, са жељом да се филозофски проблеми покажу као шире друштвени и мисаони;

Комисија позитивно оцењује урађену дисертацију, због чега

Предлаже

У складу са свим наведеним констатацијама које се тичу научног меритума ове дисертације, Комисија има част и задовољство да Наставно-научном већу и Сенату Универзитета у Бањој Луци једногласно предложи да прихвате овај позитиван Извештај о оцени докторске дисертације „Докази постојања Бога у средњовековној философији религије” кандидата мр Олега Солдата, те да у складу са утврђеним процедурама одобри и закаже јавну одбрану ове дисертације. Такође, предлажемо да комисија за одбрану буде у истом саставу као и комисија за оцену докторске дисертације.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Датум: 31.01.2022, Бања Лука

1. Проф. др Зоран Арсовић, редовни професор Филозофског факултета у Бањој Луци, ужа научна област *Историја филозофије, Онтологија – председник*
2. Проф. др Драго Ђурић, редовни професор Филозофског Факултета у Београду, ужа научна област *Филозофија религије – члан*
3. Доц. др Саша Лакета, доцент Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Спознајна теорија – члан*
4. _____
5. _____
6. _____

ИЗДВОЕНО МИШЉЕЊЕ: Члан комисије који не жeli да потпише извештај јер сe не слажe сa мишљењем већине чланова комисије, дужан јe да унесe у извештај образложение, односно разлог због коjих не жeli да потпиše извештај.